

Тамара АЎСЯННІКАВА

АБНАДЗЕЕНЫЯ ДНІ

Ды ўжо прашу у дня,
Што наступае,
Ахоўнага і яснага
крыла...

Я. Янішчыц

Пры ўважлівым знаёмстве з творчасцю Яўгеніі Янішчыц няцяжка заўважыць, што ў зборнік «У шуме жытняга святла» (1988) аўтар не ўключыла ніводнага верша з кнігі «Дзень вечаровы» (1974). Чаму? Пасправую разбрацца. Дзм. Бугаёў у артыкуле «Трыумф і трагедыя» ў адзінаццатым нумары часопіса «Нёман» за 2008 г. піша: «Кнігі, як і людзі, маюць неаднолькавы лёс. На «Снежныя грамніцы» пасля іх выхаду з друку з'явілася больш дзясятка рэцэнзій. А на зборнік «Дзень вечаровы» аператуўная трансляцыя не адгукнулася». Няцяжка ўявіць сабе стан паэта, кніга якога засталася не заўважанай. «Праўда, паэтэса атрымала за гэтую кнігу беларускую камсамольскую прэмію, — працягвае далей Дзм. Бугаёў. — Магчыма, сваю ролю адыгралі тыя абставіны, што паэтэса тады працавала загадчыкам бібліятэki ў ЦК камсамола Беларусі». Мушу заўважыць, што ў бібліятэцы ЛКСМБ Я. Янішчыц працавала ў 1971 г. да ад'езду ў ЧССР, а ў 1976 г. яна была амаль увесь год беспрацоўнай, толькі ў канцы года стала літкансультантам «Сельскай газеты». Аўтар артыкула ўсё ж лічыць, што «...рашаючым было тое, што паэзія Яўгеніі Янішчыц адрозніваеца сапраўднай таленавітасцю. Такім чынам, прэмія давалася не за кан'юнтурнасць, не за «приспособленческое словословие» (гэтага ў Я. Янішчыц не было), а за шчырасць і глыбіню паэтычнага слова».

Канечне, за «шчырасць і глыбіню», за «сапраўдную таленавітасць». Але ж пасля прысуджэння прэміі пачаліся перасуды. Маўляў, другая кніга слабейшая за першую, а ўзнагароду атрымала. Гэтыя перасуды прыпадлі на самы цяжкі перыяд у жыцці Жэні. Яшчэ балючай была рана трагічнай смерці бацькі і рана разводу з мужам. У

пісьме ад 6 студзеня 1976 г. Жэні напісала: «Милая Тамарка, здравствуй! Извини, что долго тебе не писала, таким тягостным и трудным для меня было последнее время минувшего года, что врагу, как говорится, не пожелаешь. Но всё окончилось...». А 10 лютага 1976 г. у Магілёве Жэні трапіла ў аварыю, пасля якой вучылася хадзіць, шукала ў сабе сілы жыць. І прэмія Ленінскага камсамола Беларусі, атрыманая ў гэтым жа годзе, не прынесла ні радасці, ні матэрыальнага прыбытку (усе прэміі перадады ў Фонд Mipy).

Ул. Гніламёдаў у артыкуле «Разглядаючы тайны быцця (Яўгенія Янішчыц)» адзначае: «У другой кнігі заўсёды ёсьць свая асаблівасць: часам здарaeцца, што на яе паэта не хатае. Пра «Дзень вечаровы» так не скажаши — там ёсьць шэраг удалых вершаў. Але кнігай — этанай кнігай — ён, на мой погляд, не стаў. У лепшым выпадку абазначыў пачатак новай паласы ў творчасці паэтэсы».

«Снежныя грамніцы» (1970) сапраўды сталі адкрыццем. Аўтар здзівіла ўсіх сваёй непаўторнай паэтычнай індывідуальнасцю, цнаглівасцю, святлом пачуццяў і вобразаў, любоюю да роднага краю. Але час юнацкіх летуценняў мінуў. У Жэні быў новы жыццёвы, а значыць, і творчы перыяд. Надзеі не спрадзіліся: «Я думала: прыйду ў зялёны сад — // «Прыйшла у сад, які увесь барвовы!...».

На мой погляд, кнігай «Дзень вечаровы» Я. Янішчыц не толькі замацавала сваю пазіцыю у паэзіі, захавала сваю непаўторную паэтычную індывідуальнасць, але і пайшла далей. Жыццёвая варункі паўплывалі на яе светапогляд. У вершах з'явілася больш філософскай развагі і жыццёвой мудрасці. Любоў Гарэлік у артыкуле «Паэзія суму і святла» («Полымя» № 3, 1996) заўважае:

«У кнізе «Дзень вечаровы» шырэоюць далягляды, узбагачаеца вонят, раскрываюца новыя якасці лірычнага харектару».

Другая книга пісалася замужнай жанчынай, якая шчаслівай сябе адчувала толькі два тыдні пасля вяселля. Таму, пэўна, мы сустраляем радкі: «Пагас, патух мой ясны дзень», «Мінаюць летуценняў дні, // Наперадзе няясная трывога...». Менавіта ў перыяд напісання другой кнігі ў жыцці паэта адбыўся душэўны надлом. З'яўляюца першыя трывожна-трагічныя ноты (верши: «З зялёна Палесся», «Чайка над заливам», «Калі не мне вясну пачуць», «Асіліць мушу перашкоды», «Я сёння святкую сваю перамогу»). Разам з паэтам і яе лірычнай герайній мы чуем, як «...Зайшлася надоўга над возерам каня // Удовінай песняй...», нам разам «ічыміць» начамі крык чайкі, якая згубіла сваіх дзяцей «...і над заливам плача». Трывога дасягае найвышэйшай ноты ў радках:

Я і сама паміж вятроў
Уся палёт суровы.

Нягледзячы на перажыванні, трывожнае гучанне некаторых вершаў, другая книга Я. Янішчыц прасякнута святлом:

Прымі свято,
Што лъеца з-пад пяра
і вырастает ў сонца пад рукамі.

Паэт па-ранейшаму адчувае радасць ад единасці з прыродой і лёгкасць творчасці:

Я сінюю радасць
вітаю,
Гукаю зялёную ў сны...
І слова з душы вылятаюць,
Як ластаўкі з гнёздаў вясны.

Канечне, ёсць шкадаванне па тым, што было:

Як добра ўсё было!
Няўжо так хутка лета адцвіло?

Але няма трагедыі:

Ўсяму,
што збудзеца, —
вітанне!
Збылося што —
тому паклон!

Жэнія стаіць на парозе новага творчага шляху, але, як і заўжды, светлага:

Я выйду зялёным прадвеснем
На першую ўранні расу
І ціхую, новую песню
Да сонца, да зор панясу.

Радасці ў пачуццях і светаўспрыманні ёй дадавала мацярынства, якое яна спазнала ў 1972 годзе, калі нарадзіўся сын Андрэй. Яго Жэнія ласкава называла «Люсю».

Спі, мой сыне, спі, мой болю,
Спі, крыло майго жыцця...
Я й сама цяпер з табою,
Як вясёлае дзіця.

Чытаючи «Дзень вечаровы», мы заўважаем, што пачуцці да Радзімы ў Я. Янішчыц набываюць яшчэ больш патрыятычны харектар. У яе няма страху «памерці», а ёсць страх «сабой не засланіць» Радзіму. Гэта звязана з тым, што Жэні давялося некаторы час жыць з мужам у Чэхіі, адной з самых прыгожых краін Еўропы. Але там яна сумавала, таму што звязана была з родным краем, нібы пупавінай дзіця з маці. Сустрэча з Бацькаўшчынай напоўніла сэрца радасцю, «...новыя спевы душу... захлінулі...», яна ідзе «...роднаму краю... пакланіцца» і ўпэўнена:

Цяпер,
калі са мной зямля —
Мае палі, мае дубровы,
Я свята верую, што й шлях
^брани мной,
беспамылковы.

Яўгенія Янішчыц яшчэ не ведае, што яе чакае — «Дарога? Бездараж? Спакой?», але ёй ужо хочацца ведаць: хто яна, што яна значыць для Радзімы:

Хто я ў лясах тваіх,
Радзіма?
Радзіма,
Хто я у палях?

Не менш важным для самой Жэні і яе лірычнай герайні было ведаць, што значыць яна для каханага:

Скажы,
Скажы мне:
Што я значу
Ў душы разгубленай тваёй?..

Тэмэ кахання ў кнізе прысвежана калі 15 вершаў. У іх мы не знайдзем той рамантычна-акрыленай герайні, што была ў «Снежных граміцах». У іх мы бачым жанчыну, якая спазнала расчараўванне, але гатовую жыць, працаўваць, ісці далей. У прыродзе ўсё па-ранейшаму: «Ізноў буяе восень, // ізноў гудуць бары. // Ізноў дажджы прыходзяць, // як даўнія сябры.». У жыцці герайні мы бачым змены:

Перабіраю стрэчы...
Заглядваю ў акно...

АБНАДЗЕЕНЫЯ ДНІ

Але нікога штосьці
ля хаты не відно.
Гуляе толькі восень
па дрогкаму мастку...
І голас твой падобны
апаламу лістку.

Паэт разам са сваёй герайніяй разумее,
што няма патрэбы вяртаць страчанае:

Збылося што — не мінаваць!
Між намі шлях святла і ценяў.
Нашто, забыўшыся, вяртаць
Кароткі пошум летуцення?

У любоўнай лірыцы звычайна герой пера-
жываюць, што іх разлюблі, пакінулі. У
Я. Янішчыц наадварот, разлюбіла сама гер-
айнія, хаця і цепліць надзею:

Нашто захмурваць галаву
І думаць, што яшчэ кахаю...
Але, наўная, заву!
Але, трывожная, шукаю!

Яе лірычная герайнія спазнала «...міг пака-
яння // і міг, які баліць // За ўчынкі і за сказа-
ныя слова, // Што не вырваць, // не забыць //
і не спаліць...» і адчувае не толькі свой боль,
але і боль некалі каханага чалавека:

Галоўнае,
Што боль твой
Жыве ў майёй души .

Значнае месца ў творчасці паэта зай-
мае верш «Памяці Ёзаса Янішчыца». Ёзас
Янішчыц — першы муж Жэнінай маці, які
не вярнуўся з вайны, а прозвішча баць-
кі — Патапчук.

Мне як памяць адзіная
Ад журботных удоў —
Ваша прозвішча дзіўнае
З латышскіх стралкоў.

Прысвячаючы верш кожнаму чацвёрта-
му беларусу, які загінуў у гады Вялікай
Айчыннай вайны, Жэнія адчуvalа адказ-
насць за прозвішча, якое насіла:

Расстралянаму прозвішчу
Абяцаю жыццё.

Сваё абяцанне Жэнія выканала. У кожнай
кнізе паэта ёсьць вершы, звязаныя з вай-
ной. Яна не бачыла вайны, але ж дзіцячая
памяць назаўсёды зберагла яе адгалоскі.
У Жэні быў свой асобы падыход да гэтай
тэмы, якую яна магла вызначыць адною
фразаю, як у вершы «Славаўкі снег. Памяці
Змітрака Астапенкі»:

Ды ўжо на белы снег нясмела
Хіснуўся ранены паэт.

Не засталася Я. Янішчыц убаку і ад ваен-
ных падзей, якія адбываліся ў Чылі.

...Гарыць касцёр дзесь у далёкім Чылі,
А іскры далятаюць да мяне!

Уражвае карціна расправы над песняром і
яго гітарай у вершы «Песня Віктара Хара»:

...Пяць пальцаў не баліць —
яны ляжаць

Асобна...
За горла падвешана гітара,
Як асоба.
І побач з ёю — яе ўладар —
Пясняр бязрукі...
Нібы удар,
Цяжкі удар —
Нясуцца гуки.

Жэню краналі лёсы паэтаў, якія загінулі
маладымі. Вельмі шчымлівым атрымаўся
верш «Салаўі» памяці дваццацідвуҳгадовага
Лёні Якубовіча.

Не ведала, не ведала, калі...
А думала
Зялённым тым прадвеснем:
Калі мае замоўкнучь салаўі,
То над тваімі —
Столькі многа песень!

У кнізе «Дзень вечаровы» Я. Янішчыц
упершыню звязтаецца да сацыяльнай пра-
блемы вёскі. Праблемы, калі сялян не адпус-
калі ў горад — не давалі выпіскі.

Кажа маці: «Сёння дзеці — госці.
Нездарма мясцовы сельсавет
Так байца выпісак.
Хоць злосці
Ужо нажыў на цэлы божы свет...

Паэт тут не пратэстуе, а толькі абазна-
чае праблему і выказвае адносіны вяскоў-
цаў да гэтай праблемы. Носьбітам адносін
стала маці. С. У. Калядка, аналізуячы пер-
шыя дзве кнігі Я. Янішчыц, слушна заўва-
жае: «Яе лірычнае, мяккае слова не набыло
публіцыстычнага напалу і выкрывальнай
энергетыкі... Гэта таленту Я. Янішчыц не
патрабуеца, у такай інастасі яна чужася». Сапраўды так, Жэнія — паэт-лірык, а не
трыбуна. І патрабаваць ад яе палітычна выра-
жанай паэзіі было нельга.

Варлен Бечык называе другую кнігу
«цікавай і таленавітай», але ёй не хапае, на
яго погляд, «...арганічнага супаддзя: то фар-
сіравалася форма, то спеў не дасягаў глыбінь,
непасрэднасць знікала, а глыбіня не давалася». Згодна. Кніга цікавая і таленавітая. А вось
фарсіравання формы не бачу. На 59 вершаў —

адзін верлібр і рубай (6 чатырохрадкоўя). Тым больш, што форма не выглядае штучнай у адносінах да зместу, а наадварот. У Жэні ўсяго трох верлібры. У кнізе «Дзень вечаровы» мы знаёмімся з першым — «Хацела Вам сказаць я». Другі сустрэнем у кнізе «Ясельда» (1980) — «Калі маўчыць тэлефон», трэці — у кнізе «Каліна зімы» (1987) — «На ўсякі выпадак». Апошні, трэці, — верш-наказ сыну. Форма верлібра вельмі спрыяе перадачы філасофскага зместу і пачуццяў, якім цесна ў межах рыфмаваных радкоў.

Да вершаванай формы рубаі, распаясю-
дзянай у народаў Усходу, аўтар звяртаетца
толькі ў другой кнізе.

Садралі белую кару
З бярозкі юнай не ў пару.
Здаецца мне, што не бяроста,
А я у полымі гару.

Колькі ж трэба перажыць, каб прыйсці да такай асацыяцыі!

«Спей не дасягаў глыбінь, непасрэднасць зникала, а глыбіня не давалася», — гаворыць В. Бечык. Калі што і знікала, то не «непасрэднасць», а наіўнасць, якая была ўласціва Жэні напачатку, калі яшчэ не была яна «...сямейнай картай бітая, // і дарогай стаўпавой...». Магчыма, у душы паэта і не было супаддзя, але ў кнізе ёсьць. І глыбіня ёсьць. Дастатковая ўчытаваніца ў кожны верш і задумашча. Я ўпэўнена, што калі б Варлен Бечык меў магчымасць сёня перачытаць «Дзень вечаровы», ён па-іншаму б ацаніў гэтую кнігу.

Карані чалавечай існасці Яўгеніі Янішчыц, глыбіня яе пачуццяў там, дзе нарадзілася:

Паэт толькі тады паэт, калі паэзія для яго становіцца жыццём, калі не пісаць ён не можа. Жэні было наканавана быць паэтам. Падсвядома, а можа, і свядома яна гэта адчувала:

Яшчэ няма мяне.
Аднак
У залатым разнагалоссі,
Нібы узрушаны мастак,
Мой першы след
маплю восьень

Разумеючы сваё прадвызначэнне, сваю еднасць з песняю, паэт просіць яе: «*Ступай са мною, песня, // На камень і касу...*», «*Са мною, песня, разам // Пакутуй і мудрэй...*», а «*Калі ўпаду, не ўстану, — // Ідзі адна далей!*» Жэня гатова ўступіць у новы этап свайго жыцця і творчасці. Ей ужо «...сярэбраныя чуюцца падковы // Абнадзеенага // заўтрашняга // дня». Яна ўпэўнена, што зможа «*асіліць ...перашкоды...*», але адчувае неабходнасць у падтрымцы, за якой звяртаецца да прыроды, таму што сама Я. Янішчыц — дзіця гэтай прыроды. Яна просяць aberагаць яе «*Ад позы лішняе і слоў...*» да таго часу, пакуль не стане «...памяцю зялёны // *Ля ясальдзянскага сяла*».

Просіць у дня, а значыць, і ў нас, «...ахоўнага і яснага крыла».

Паэзія Яўгены Янішчыць багатая мастацкімі сродкамі. Амаль кожны з іх — асабістая знаходка паэта. Тропы вясёлкай рассыпаліся па старонках кнігі «Дзень вечаровы», пачынаючы з яе назвы. Вечар у яе «салодкі», сады «зажураныя», дзень «стомлены», «росы гарачыя», летуценні «думныя», далягляд «незваротны», поза «шэраньская», цішыня «мудрая», «удумак вечаровы», трывога «нняясная», здрада «чорная», гады «неразгаданыя», дні «абнадзеенія», сама яна — «ненашабежная»; зіма заткала ёй снег «на падарунак», восень малюе яе «першы след», чарнавікі забліщчаць «слязой ці першаю расою», вясення вада «сакоча», задума «спела», ранак «зала чаў»; «душа падобна высям, а высі — светлым журавам», шлях, «як ніць», аблачынка ў яе пльве «яснымі вочкамі сына».

«Дзень вечаровы» — книга высокай паэзіі. Трэба толькі ўважліва чытаць. Шкада, што Жэня так балюча ўспрыняла папрокі і крытыку ў адрас другой кнігі і ніводнага верша з яе не ўключыла ў зборнік «У шуме жытніяга святла». Дзякую вялікі Але Канапельцы і Валянціне Коўтун. Яны часткова паправілі ситуацыю. 17 вершаў з кнігі «Дзень вечаровы» ўвайшлі ў зборнік «Выбранае» (Мінск: Маст.літ., 2000).

Выдаткі творчага плёну на працыгу жыцця неаднолькавыя. У каго яны роўныя? Кнігу «Дзень вечаровы», на мой погляд, трэба разглядаль як адпаведны і значны этап у творчасці Яўгеніі Янішчыц, як этап яе жыццёвых перажыванняў і перажыванняў яе ліръчных герояў. Многія вершы паэта не маюць часавых межаў, таму што пачуцці герояў складаюць вечную тэму, а значыць, і вершы вечныя.